

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

Ideea nemuririi sufletului în elenism (Platon – Plotin)
și în creștinismul timpuriu (Sfântul Augustin – Grigore de Nyssa)

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ.dr. Muscă Vasile

Student-doctorand:

Brînzan Daniel

Ideea nemuririi sufletului în elenism (Platon – Plotin)
și în creștinismul timpuriu (Sfântul Augustin – Grigore de Nyssa)

Cuprins

Introducere.....	4
I. Ideea nemuririi sufletului la Platon	9
I.1. Analiza textelor primare.....	10
I.2. Câteva repere interpretative.....	20
I.3. Evoluția ideii de nemurire a sufletului	25
I.4. Obiecții aduse ideii de nemurire a sufletului	30
I.4.1. Slăbiciunile celui mai puternic dialog	31
I.4.2. Obiecții interne și externe.....	36
I.5. Concluzii.....	40
II. Ideea nemuririi sufletului la Plotin.....	43
II.1. Cuvinte introductive	43
II.2. Concepția lui Plotin despre suflet	45
II.3. Nemurirea sufletului la Plotin	48
II.3.1. Nemurirea sinelui.....	53
II.3.2. Studiu de caz – nemurirea individului Socrate	54
II.4. Aspecte înrudite: eternitatea și învierea	59
II.5. Concluzii.....	63
III. Ideea nemuririi sufletului la Sfântul Augustin.....	64
III.1. Aspecte antropologice și psihologice.....	66
III.2. Evoluția ideii de nemurire a sufletului la Sfântul Augustin	70
III.2.1. Concepția anterioară convertirii la creștinism.....	75
III.2.2. Concepția preotului și episcopului.....	80
III.2.3. Concepția ultimilor ani	87
III.3. Concluzii.....	89
IV. Ideea nemuririi sufletului la Sfântul Grigore de Nyssa.....	92
IV.1. (In)dependența lui Grigore de Platon și Plotin.....	93
IV.2. Învățătura despre suflet și trup.....	97
IV.2.1. Conceptul „epektasis”.....	106
IV.3. Despre moarte și înviere.....	107
IV.3.1. Dialogul „Despre suflet și înviere”.....	111
IV.3.2. Studiu de caz – învierea Macrinei.....	113
IV.4. Nemurirea trupului și a sufletului.....	115
IV.5. Concluzii la ideea de nemurire umană în studiul lui Grigore de Nyssa.....	119
Concluzii finale.....	122
Dicționar de termeni.....	131
Bibliografie.....	132

Studiul urmărește ideea de nemurire a sufletului la filosofi greci Platon și Plotin, precum și la Părinții Bisericești Sfântul Augustin de Hippona și Sfântul Grigore de Nyssa. Se examinează dacă și în ce fel s-a transmis ideea despre nemurirea sufletului uman din platonism și neoplatonism în creștinismul secolului al IV-lea, la autorii menționați.

La o evaluare rapidă, majoritatea autorilor consideră că ideea nemuririi a fost în general prezentă în toate culturile și civilizațiile și că puține idei au avut o arie de răspândire atât de mare. Există o continuitate reală între cea mai timpurie speculație rațională și reprezentarea religioasă pe care aceasta se bazează. Nemurirea sufletului a avut dintotdeauna un aspect religios, dar, pentru prima dată, grecii i-au conferit speculații raționale, complementare originii sale teologice.

La greci, nemurirea nu a provenit, ca în cazul creștinilor, din asemănarea omului cu divinul, ci din esența experienței care induce sufletului divinitatea. Nemurirea sufletului nu putea fi experimentată înaintea morții, dar eternitatea lui putea fi simțită în astfel de stări; credința în nemurire a fost derivativă, iar cea în eternitate primară.

Elenismul a explorat subiectul sufletului și toate fațetele sale privind natura, corporalitatea sau incorporealitatea lui, originea, localizarea, facultățile, relația cu trupul și nemurirea. Ideea unirii trupului cu sufletul a fost un repertoriu obligatoriu al filosofilor din antichitatea târzie.

Cercetarea noastră este tangențială cu psihologia și teologia, în special cu antropologia și escatologia. Devreme ce platonismul studiază omul, iar teologia îl studiază pe Dumnezeu, cercetarea comună ar trebui să fie Dumnezeu-Om, adică Iisus Hristos, în special moartea și învierea sa. În cazul creștinilor, studiul nemuririi lui Hristos pare o contradicție de termeni, iar în cazul filosofiei, studiul învierii trupești este în cel mai bun caz minimalizat. Teoretic, convergența elenismului cu creștinismul în ce privește ideea de nemurire a sufletului trebuie să se întâmple la o suficientă distanță în timp de moartea și învierea istorică a lui Hristos, într-un context care să aprecieze echilibrat antagonismele dintre înviere și nemurire. Trebuie să fi fost depășită perioada postapostolică și să fi fost format canonul noutestamentar, fără a depăși perioada când educația presupunea în primul rând elenismul.

Această perioadă este secolul al IV-lea, când creștinismul devine religio licita și este suficient de puternic pentru a prezenta interes imperial. Astfel, poate să participe la dezbateri largi cu privire la problemele metafizice ale antichității. În acest demers, ideea greacă de nemurire naturală a sufletului este studiată de antropologii creștini și utilizată critic în procesul de maturizare a dogmelor și misionare a erudiților vremii. În această perioadă, Părinții Bisericii formulează prima antropologie creștină substanțială.

În analiza noastră ne vom limita asupra ideii de nemurire a sufletului individual, deoarece atât platonismul cât și creștinismul au vocația universalității și se prezintă ca sisteme ale salvării. Lucrarea este structurată pe patru capitole, câte unul pentru fiecare autor studiat. Ipotezele de lucru sunt că platonismul și creștinismul sunt entități suficient de largi pentru a nu putea fi utilizate fără circumscriveri, iar platonismul a influențat pozitiv și negativ creștinismul. Metoda de lucru este critică și comparativă.

Tematica sufletului la Platon ocupă un loc central, iar trimiterile la suflet sunt în număr mare și variat. Despre suflet se vorbește cantitativ mai mult decât despre principii, matematică sau chiar Idei. Primul capitol analizează textele primare în ordinea cronologică, cu sublinierea dinamismului specific platonismului. Apreciem că pentru a interpreta corect dialogurile folosite ca unități de studiu, trebuie să înțelegem evoluția ideii de nemurire, ideea etică dominantă, tratarea nemuririi sufletului filosofului și distincția între ideile socratice și platonice. Se analizează istoricitatea dialogurilor Criton, Apărarea și Phaidon precum și compatibilitatea Socrate-Platon în susținerea nemuririi, din perspectiva declarației de ignoranță. Ideea nemuririi este contextualizată istoric cu ajutorul studiilor lui Burnet și Bloch. În a doua jumătate a dialogului se evaluează argumentația din Phaidon și recepția științifică a argumentelor pentru nemurire în lumea științifică.

Iată câteva din concluziile capitolului întâi: confuziile ideii de nemurire izvorăsc din faptul că Platon e un filosof la puterea a doua, care redă concepțiile socratice; Platon nu a creat un sistem universal al sufletului și menționează foarte rar nemurirea fără să facă aluzie la preexistență; nemurirea sufletului diferă de nemurirea individuală, pentru că psihologia platonice nu este preocupată exclusiv de natura sufletului uman. Deși opiniile sale nu sunt fixe și definite, ideea de nemurire îi datorează aproape totul. Platon o prezintă ca o certitudine teoretică fundamentală și principiu călăuzitor în viață, adresată cu prioritate filosofului.

În capitolul al doilea, se fundamentează concepția lui Plotin despre suflet și se repetă argumentele platonice pentru nemurire. Se analizează nemurirea sinelui și aspectele eternității și învierii din trup, în comparație cu perspectiva creștină. Una din temele

fundamentale ale lui Plotin este problema religioasă a destinului sufletului și a întoarcerii sale la originea lui. Plotin încearcă să armonizeze ordinea universală cu destinul particular al sufletului. Sufletul e mai multe lucruri, e toate lucrurile, este continuitatea între formele umile sau elevate ale vieții, intermediar în lumea inteligibilă și sensibilă, organizator al lumii sensibile. Plotin nu vede sufletul ca o dezvoltare a corporalității, nici ca o funcție corporală, nici ca armonie a activității corporale, pentru că viața intelectuală este percepută diferit de natura corporală. Sinele este distinct de suflet; aceasta este una din mărețiile psihologiei neoplatonismului.

În cazul lui Plotin studiul de caz este același ca și în capitolul precedent: nemurirea sufletului individual al lui Socrate. Personalizarea omului prezintă realizarea conținutului moral, într-o evoluție individuală determinată, unde comportamentul din viața de aici nu poate fi neglijat. Tendința de cosmicizare a omului tinde să anuleze tendința de personalizare. Destinul metafizic al sufletului la Plotin aruncă omul în atemporalitate: în eternitate, dar nu în timp. Trăsătura cea mai notabilă a lui Plotin cu privire la conceptul de sine este extraordinara flexibilitate a conceptului de persoană. Suntem cel mai mult noi înșine când suntem cei mai universali. În concluzie, psihologia lui Plotin este dominată de gândul că nu se pot delimita granițele eului; doctrina neoplatonică a nemuririi tinde să anuleze definitiv distincția persoanei după moarte: prin despărțirea sufletului de trup, moartea unește omul cu divinitatea, iar eul se întoarce în patria sa originară.

Ideea nemuririi sufletului uman la Augustin este analizată în capitolul al patrulea, introdus prin aspecte antropologice și psihologice. Pentru Augustin, subiectul principal al filosofiei era Dumnezeu și sufletul omului. El a fost convins de nemurirea sufletului înainte de a deveni creștin, utilizând concepții platonice pentru demonstrarea nemuririi. Episcopul a studiat tematica sufletului aproximativ patru decenii. Ideile sale reflectă un dinamism care sfârșește cu obsesia pentru înviere. Capitolul analizează evoluția lui Augustin de la ideea de nemurire a sufletului către ideea de înviere a trupului, a sufletului, a cărnii. Metoda de lucru este analitică. Lucrările, operele și predicile sunt înșiruite cronologic: se trasează firul evolutiv și concluzia nu întârzie să apară: din cele aproximativ patru decenii în care Augustin a scris, doar în primul an subiectul nemuririi sufletului prezintă un interes maxim, iar faptul se consumă înainte de îmbrățișarea creștinismului. În anul imediat următor, în plină discuție despre cantitatea sufletului, Augustin menționează pentru prima dată învierea. Mai târziu, teologia lui Augustin va menționa nemurirea în contextul învierii trupului și de mai multe ori va menționa învierea fără să evoce nemurirea. Sunt analizate

mai multe lucrări din această perspectivă. La Augustin există o moarte și înviere dublă, atât a sufletului, cât și trupului. Omul așteaptă darul nemuririi duble în viitor.

Lucrarea menționează concluziile lui Cary în privința spațiului interior în om, pe care Augustin l-a creat pornind de la demonstrația nemuririi sufletului; sunt menționate similitudinile lingvistice cu Plotin în argumentarea imortalității prin aspirația pentru fericire; sunt detaliate etapele de tranziție de la admirația față de Platon la sfatul ca filosofii păgâni să nu fie cercetați în ce privește învierea.

Deși poate părea ciudat, Augustin însuși a căutat o similaritate între învierea creștină și învierea platonice. Când analizăm evoluția lui Augustin, de la cele mai mari aprecieri până la cele mai mari critici aduse platonicienilor, interpretarea noastră evidențiază pe de o parte genialitatea gânditorului, iar pe de altă parte forța doctrinei creștine de a minimaliza nemurirea sufletului în favoarea învierii. Modificarea interesului inițial manifestat de Augustin pentru nemurirea sufletului și obsesia ultimă pentru înviere, par să sprijine ideea că în ce privește nemurirea naturală a sufletului, antropologia patristică are legături la fel de puternice cu viziunea elenă și Scripturile evreilor.

În ultimul capitol, analizăm antropologia lui Grigore. Mai întâi menționăm influențele generale platonice și neoplatonice care i-au modelat gândirea. Suntem de acord cu majoritatea cercetătorilor în a sublinia capacitatea critică și creativă pe care Grigore o folosește cu multă subtilitate în exprimarea conținuturilor filosofice. Nysseanul era predispus să gândească în mod conștient platonismul și neoplatonismul ca propedeutic. Totuși, în teologia sa, la fel ca în cazul lui Augustin, învățătura Scripturii este normativă. În studiul lui Grigore explicăm conceptul de epektază, distincția Creator-creatură, cele două creații ale omului, cunoașterea lui Dumnezeu în oglinda sufletului. Analizăm tratatul despre nemurirea sufletului intitulat „Phaidon creștin” și argumentele pentru nemurirea trupului (nemurirea prin feciorie și euharistie).

Concluzia este că deși antropologia sa reflectă cel mai bine ecourile elenismului, Grigore merge atât de departe în speculațiile sale, încât cu greu putem găsi un concept platonice pe care să nu îl fi alterat sau negat. Cultul trupului virginei pare înrudit cu doctrina învierii trupului. Sufletul nemuritor și bipartiționat se poate atinge de nemurire în timpul vieții prezente. La moarte trupul nu se anihilează, iar sufletul trăiește într-o ipostază întrupată, ca în sânul lui Avraam, atașat de particulele trupului. O altă concluzie este că platonismul și creștinismul nu corespund prin categoriile lor moderne cu propria înțelegere a lui Grigore, care trăia în vremea când nu exista o separare între teologie și filosofie.

Grigore nu se deosebește de Părinții Bisericii în respingerea divinității naturale a sufletului uman. Sunt analizate incoerențele sale privind nemurirea și învierea.

Concluziile finale analizează dacă ideea creștină de nemurire a sufletului are obârșie elenă sau iudaică. După ce se stabilesc direcții de cercetare ulterioară, apare observația că spre deosebire de nemurirea sufletului propusă dialectic, învierea trupului a avut parte de o cunoaștere experimentală.

Ideea nemuririi sufletului se justifică prin viziunea platonicească despre om ca un compus din trup și suflet, sau în exprimarea românească a lui Dimitrie Cantemir, giudețul sufletului cu trupul. Această ipoteză a fost testată rudimentar de Augustin în perioada Cassiciacum. Fără această concepție de bază, rezultatul final al nemuririi nu ar putea fi atins. Creștinismul a adaptat ipoteza și metoda, iar rezultatul a fost similar. Fără concepția că omul este prin definiție o conjugare a trupului cu sufletului, nemurirea unei părți mai bune din om nu ar exista; prin acceptarea acestei dihotomii, scularea din morți este eclipsată.

Antropologia Părinților studiați este nouă, incompatibilă și nereductibilă atât cu antropologia platonicească, cât și cu antropologia semitică. Grigore și Augustin au modificat proporțiile și valoarea celor două elemente care formează omul. Ei au schimbat rețeta elenă în amestecul trupului cu sufletului; au acordat trupului o valoare mai înaltă, iar sufletului o valoare mai mică, deoarece nu era în mod esențial divin. Nici unul dintre ei nu și-a imaginat trupul egal cu sufletul, cu excepția stării din viața viitoare. Dualitatea antică a fost ștearsă, distincția însă a rămas. Augustin nu a spus nimic nou când a afirmat că sufletul este creat. Platon însuși spusese uneori acest lucru. Nici Grigore nu a fost original când și-a imaginat sufletul zăbovind în jurul particulelor trupului mort, dar încă existent (a se vedea concepția greacă despre umbrelor din jurul mormintelor). Platon însuși folosisese mult limbaj corporal despre sufletul despărțit de corp.

Iată de ce la Sfântul Grigore de Nyssa apare ideea din „Phaidon” cu privire la persistența trupului și sufletului după moarte. Persistența ambelor elemente este derivată din existența dualismului. Sufletul poate fi nemuritor atât la Augustin, cât și la Grigore, chiar dacă în cazul unuia trupul piere, iar în cazul celuilalt trupul persistă. Nu există nici o problemă de logică în dobândirea nemuririi dacă ideea călăuzitoare socratică rămâne valabilă: concepția unui om bipartiționat. Mai mult, asemenea lui Platon, Augustin și Grigore au conceput un suflet bipartiționat și muritor într-un anumit sens.

Prima și cea mai evidentă contribuție a creștinismului la conceptul studiat este relația personală cu Divinitatea, sau nemurirea personală.

În ce privește diferențele fundamentale și ireconciliabile între creștinism și elenism, menționăm accentul stabilit de greci asupra nemuririi eterne, care include atât preexistența cât și postexistența sufletului. Înțelegerea creștinilor confirmă doar postexistența veșnică a sufletului. A doua diferență constă în metoda de obținere a nemuririi. În cazul platonismului, nemurirea se atinge prin unirea unei părți esențiale din om cu sufletul sau ideea lumii, iar în cel mai bun caz, nemurirea personală este chestionabilă. În creștinism, nemurirea înseamnă o reconstituire a ceva ce omul deja deține - chipul divin în om - iar supraviețuirea individuală este evidentă. Riturile au un rol specific. Metodele diferite sunt justificate prin faptul că platonismul este o filosofie iar creștinismul o religie. În al treilea rând, metempsihoza este acceptată (cel puțin mitic) în platonism, dar vehement negată în creștinism. Reîncarnarea pune probleme în ce privește mântuirea personală și identitatea individuală, deci a fost respinsă de teologii cu simpatii platonice. A patra diferență majoră între elenism și creștinism este înțelegerea asupra eternității atemporale. În al cincilea rând, creștinismul propune o nemurire a trupului uman, ceea ce pentru platonism, în cel mai bun caz, poate fi o scăpare logică, având rol de concesie etică, iar în neoplatonism nu poate fi concepută.

În fine, dacă trebuie să menționăm elementele comune, amintim dualismul radical între viața prezentă și lumea viitoare, identificarea omului cu divinitatea, moartea parțială a sufletului și învierea. Ideile creștine studiate, conform cărora sufletul moare și înviază înainte de sfârșitul vieții pământești (Augustin), că trupul devine nemuritor înainte de moarte (Grigore de Nyssa) împreună cu concepția că trupul nu piere, ci rămâne unit cu sufletul la moarte și după moarte (Grigore de Nyssa) sunt concepte creștine cu originale și derivă din înfruntarea doctrinară între nemurirea sufletului și învierea trupului.

În ce privește influența neoplatonismului, menționăm crearea conceptului de cădere a sufletului (Augustin), orientarea gândirii spre viitor (ambii Părinți), epektaza și dobândirea nemuririi prin castitate/contemplație (Grigore). Prin Plotin, vocabularul, imaginile și metodele experienței mistice sunt transmise direct sau indirect la Grigore de Nyssa și Augustin. Cea mai mare diferență între conceptul de salvare la Plotin și creștinism este modelul de gândire asupra naturii umane. Filosofia lui Plotin anulează providența, ideea harului creștin, sacramentele, congregația creștină și întruparea lui Hristos. Mântuirea posibilă prin întruparea lui Hristos în spațiu-timp-istorie și comemorată în ritualuri e incompatibilă cu ideea plotiniană că sinele adevărat este etern, divin, fără schimbare și deasupra fluxului de procese.

Ultimele paragrafe analizează pe baza observațiilor lui Tăușan câteva implicații ale conceptului de nemurire a sufletului. Se observă prezența unui cerc vicios în implicațiile etice pentru viața prezentă și sunt precizate direcții ulterioare ale cercetării.

Bibliografie

Bibliografie primară

Scrieri ale Sfântului Augustin

AUGUSTINUS, AURELIUS: *Soliloquia - Vorbiri însingurate și Sermones - Predici*. Studiu introductiv, traducere și note de Dan Negrescu. Editura de Vest, Timișoara. 1992.

SFÂNTUL AUGUSTIN: *De doctrina Christiana*. Introducere în exegeza biblică, Ediție bilingvă, Traducere, notă asupra ediției și indici de Marian Ciucă, Introducere, note și bibliografie de Lucia Wald, Editura Humanitas, București. 2002.

SFÂNTUL AUGUSTIN: *Despre Geneză în sens literal*. Traducere de Iulian Popescu, Editura Minerva, București, 2008

SFÂNTUL AUGUSTIN: *Contra Academicilor, Despre ordine, Despre cantitatea sufletului*, Opera Omnia, Volumul IV. Ediție bilingvă, traducere, note introductive, note și comentarii de Vasile Sav. Editura Dacia, Cluj-Napoca. 2002.

SFÂNTUL AUGUSTIN: *Despre magistrul, Despre viața fericită, Despre nemurirea sufletului*, Opera Omnia, Volumul VI. Ediție bilingvă, traducere, note introductive, note și comentarii de Vasile Sav, Editura Dacia, Cluj-Napoca. 2003.

SAINT AUGUSTIN: *City of God and Christian Doctrine*. prefaced by Philip Schaff, translated by Marcus Dods - J. F. Shaw, Christian Classics Ethereal Library, New York. 1890.

Scrieri ale Sfântului Grigore de Nyssa

GREGORY OF NYSSA: *From glory to glory, Texts from Gregory of Nyssa's mystical writings*, Selected and with an Introduction by Jean Danielou, Translated and Edited by Herbert Musurillo, S.J., St. Vladimir's Seminary Press Crestwood, New York. 2001.

GREGORY OF NYSSA: *The Letters*, Supplements to Vigiliae. Editors J. den Boeft – J. van Oort – W. L. Petersen – D. T. Runia – J. C. M. van Winden – C. Scholten. Vol. 83. Introduction, Translation and Commentary by Anna M. Silvas, Koninklijke Brill NV, Boston. 2007.

SFÂNTUL GRIGORE DE NYSSA: *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*. Traducere, studiu introductiv și comentariu de Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe Vechi, București. 1995.

SFÂNTUL GRIGORE DE NYSSA: *Viața Sfintei Macrina*. Traducere din limba greacă de Ioan Pătrulescu. Note, prefață și bibliografie de Cristian Bădiliță, Editura Anastasia, București. 2004.

SFÎNTUL GRIGORIE DE NYSSA: *Scrieri, Partea întâia*. Traducere de D. Stăniloae și Ioan Buoa. Note de D. Stăniloae, Indice Ioan Buoa. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. 1982.

SFÎNTUL GRIGORIE DE NYSSA: *Scrieri, Partea a doua*. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale. Traducere și note de Teodor Bodogae. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. 1998.

Dialoguri de Platon

PLATO: *Phaedo*, translated by David Gallop, Oxford University Press, Oxford. 1975.

PLATO: *Phaedo*. Edited with introduction and notes by John Burnet. Oxford University Press. Online version.

PLATON: Opere, volumul I. Ediție îngrijită de Petru Creția și Constantin Noica, Studiu introductiv de Ion Banu. Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1976.

PLATON: Opere, volumul IV. Ediție îngrijită de Petru Creția, Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1983.

PLATON: Opere, volumul V. Ediție îngrijită de Constantin Noica și Petru Creția, Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1978.

PLATON: *Legile*. Traducere E. Bezdechi, Introducere și traducerea Cărții a XIII-a, Șt. Bezdechi. Editura Iri, București. 1995.

PLATON: *Phaidon*, Traducere de Petru Creția, Lămuriri preliminare și note de Manuela Tecușan, Editura Humanitas, București. 2006.

Scrieri de Plotin

PLOTIN: *Enneade I-II*. Volumul I, ediție Bilingvă. Traducere și comentarii de Vasile Rus, Liliana Peculea, Alexander Baumgarten, Gabriel Chindea, cu o introducere de Vasile Muscă. Editura Iri, București. 2003.

PLOTIN: *Enneade III-IV*. Volumul II, ediție Bilingvă, Traducere și comentarii de Vasile Rus, Liliana Peculea, Marilena Vlad, Alexander Baumgarten, Gabriel Chindea, Editura Iri, București. 2005.

PLOTINUS: *The Six Enneads*. MacKenna, Stephen and Page B.S. translators, Publishers Christian Classics Ethereal Library, Grand Rapids, Michigan.

Bibliografie secundară

ADĂMUȚ, Anton I.: *Filosofia Sfântului Augustin*. Editura Polirom, Iași. 2001.

ADĂMUȚ, Anton I.: *Filosofie și teologie la Sfântul Augustin*. Editura Academiei Române, București. 2009.

ARIETI, James: *A dramatic interpretation of Plato's Phaedo*. In Illinois Classical Studies vol. XI (1 & 2) 1986. On e-reserve.

ARMSTRONG, A., H., – Markus, R., A.: *Christian Faith and Greek Philosophy*. Sheed and Ward, New York. 1960.

ARMSTRONG, Hilary, Arthur: *Plotinian and Christian Studies*. Variorum Reprints, London. 1979.

- BEIERWALTES, Werner: *Regio Beatitudinis Augustine's Concept of Happiness*. In: Russel, Robert, P. (ed.): *Saint Augustine and the Augustinian Tradition*. Augustinian Intitute Vilanova University, Lancaster, 1980.
- BENSON, Hugh, H. (ed.): *A Companion to Plato*. Blackwell Publishing, Singapore. 2006.
- BIGG, Charles: *Creștinii platnicieni din Alexandria*. Editura Herald, București. 2008.
- BLUMENTHAL, H. J.: *Studies in Plotinus and Later Neoplatonism*. Variorum Ashgate Publishing, Liverpool. 1993.
- BOURKE, Vernon, J.: *The Essential Augustine*. Hackett Publishing Company, Indianapolis. 1974.
- BREHIER, Emile: *Filosofia lui Plotin*. Editura Amarcord, Timișoara. 2000.
- BRICKHOUSE, Thomas, C. – SMITH, Nicholas, D.: *Routledge Philosophy GuideBook to Plato and The Trial of Socrates*. Taylor & Francis e-Library, New York. 2004.
- BURNS, Patout, J.: *Theological Anthropology*. Fortress Press, Philadelphia. 1981.
- BYNUM, Caroline, Walker: *The Resurrection of the Body: In Western Christianity*. Columbia University Press, New York. 1995.
- CAMPENHAUSEN, Hans von: *Părinții greci ai Bisericii*. Humanitas, București. 2005.
- CAMPENHAUSEN, Hans von: *Părinții latini ai Bisericii*. Humanitas, București. 2005.
- CARY, Phillip: *Augustine's Invention of the Inner Self: The Legacy of a Christian Platonist*. Oxford Univeristy Press, New York. 2000.
- CAVARNOS, John, P.: *St. Gregory of Nyssa on the Human Soul. Its Nature, Origin, Relation to the Body, Faculties, and Destiny*. Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Belmont. 2000.
- CHADWICK, Henry: *Augustin*. Humanitas, București. 2006.
- CHARLES, Robert, H.: *Doctrina vieții de apoi în Israel, în iudaism și în creștinism*. Editura Herald, București. 2007.

- CRAWFORD, Charles: *A dissertation on Phaedon of Plato: or dialogue of the immortality of the soul*. Printed for the Author, London. 1773.
- CULLMAN, Oscar: *Nemurirea sufletului sau învierea morților?*. Editura Herald, București. 2007.
- DANIELOU, Jean: *Biserica primară (De la origini până la sfârșitul secolului al treilea)*. Editura Herald, București. 2008.
- FLETCHER, Patrick, James: *Resurrection and platonic dualism: Joseph Ratzinger's Augustinianism*, A dissertation submitted to the Faculty of the School of Theology and Religious Studies of the Catholic University of America, Washington. 2011.
- FLETEREN, van Frederick: *Augustine and the resurrection*. In: Sommerfeldt, John, R., - Seiler, Thomas, H., (ed.): *Studies in Medieval Culture*. Augustinian Intitute Vilanova University, Lancaster. 1978.
- GERSON, Lloyd, P.: *Knowing persons, A study in Plato*. Oxford University Press Inc., New York . 2003.
- GERSON, Lloyd, P.: *The Cambridge Companion to Plotinus*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- HADOT, Pierre. *Plotin sau simplitatea privirii*. Editura Polirom, Iași. 1998.
- HARE, R. M.: *Platon, Maeștrii Spiritului*, Humanitas, București. 2006.
- INGE, William, Ralph: *The Philosophy of Plotinus, The Gifford Lectures at St. Andrews*. 1917-1918, vol. II., London. 1918.
- KRAUT, Richard: *The Cambridge Companion to Plato*. Cambridge University Press, Cambridge. 2006.
- LUDLOW, Morwenna: *Gregory of Nyssa, Ancient and (Post)modern*. Oxford University Press Inc., New York. 2007.
- LUDLOW, Morwenna: *Universal salvation. Eschatology in the Thought of Gregory of Nyssa and Karl Rahner*. Clarendon Press, Oxford. 2000.

- MATTHEWS, Warren, Alfred: *The Development of St. Augustine from Neoplatonism to Christianity 386-391 A.D.* University Press of America, Washington. 1980.
- MILES, Margaret, Ruth: *Augustine on the Body.* Wipf and Stock Publishers, Eugene. 2009.
- MOSSE, Claude: *Procesul lui Socrate.* Editura Orizonturi, București. 1996.
- MUSCĂ, Vasile - Baumgarten, Alexander: *Filosofia politică a lui Platon*, Studii de Andrei Cornea, Vasile Muscă, Adela Câmpean, Andrei Bereschi, Alexander Baumgarten, Mihai Maga, Mihai Maci, Anton Adămuț, Sorin Borza, Editura Polirom. Iași. 2006.
- MUSCĂ, Vasile: *Filosofia ca istoria filosofiei.* Editura Dacia, Cluj-Napoca. 2002.
- MUSCĂ, Vasile: *Introducere în filosofia lui Platon, Epoca. Viața. Personalitatea. Concepția.* Editura Polirom, Iași. 2002.
- MUSCĂ, Vasile: *Introducere în filosofia lui Platon.* Editura Dacia, Cluj-Napoca. 1994.
- O'CONNELL, Robert, J.: *The Origin of the Soul in St. Augustine's Later Works.* Fordham University Press, New York. 1987.
- O'CONNOR, William, P.: *The Concept of the Human Soul according to Saint Augustine.* Thesis (Ph.D) - Catholic University of America, 1921. Digitized by The Internet Archive in 2007.
- PANNENBERG, Wolfhart: *Ce este omul? Antropologia actuală în lumina teologiei.* Editura Herald, București. 2012.
- PAPPAS, Nickolas: *Routledge Philosophy GuideBook to Plato and the Republic.* Taylor & Francis, Taylor & Francis e-Library. 2005.
- PATTERSON, Leet, Robert: *Plato on Immortality.* University Park, Pennsylvania. 1965.
- PAVEL, Constantin, C.: *Introducere în gândirea Fericitului Augustin.* Anastasia, București. 1998.
- REFOULÉ, F.: *Immortalité de l'âme et résurrection de la chair.* In: *Revue de l'histoire des*
- RIST, John, Michael: *Man, Soul and Body. Essays in Ancient Thought from Plato to Dionysius.* Variorum Ashgate Publishing Company, Vermont. 1996.

- ROBIN, Leon: *Platon*. Editura Teora, București. 1996.
- ROMBS, Ronnie, J.: *Saint Augustine and the Fall of the Soul*. The Catholic University of America Press, Washington. 1984.
- SMITH, J.Warren: *Passion and paradise: human and divine emotion in the thought of Gregory of Nyssa*. The Crossroad Publishing Company, New York. 1964.
- SWITALSKI, Bruno: *Plotinus and the Ethics of St. Augustine: Neoplatonism and the Ethics of St. Augustine*. Capitol Press, Chicago. 1946.
- SZLEZAK, Thomas, Alexander: *Cum să-l citim pe Platon*. Editura Grinta, Cluj Napoca. 2008.
- TAYLOR, Alfred, E.: *Platon – Socrate*. Editura Herald, București. 2010.
- TĂUȘAN, Grigore, *Scrieri filosofice alese*. Editura Aius Printed, Craiova. 2010.
- TĂUȘAN, Grigore: *Filosofia lui Plotin*. Editura Agora S.R.L., Iași. 1993.
- TOPPING, Ryan: *Two Concepts of the Soul in Plato's Phaedo*. University Press of America, Lanham. 2007.
- TURCESCU, Lucian: *Gregory of Nyssa and the Concept of Divine Persons*. Oxford University Press Inc., New York. 2005.
- VLASTOS, Gregory: *Socrate, ironist și filosof moral*. Humanitas, București. 2002.
- WHITTAKER, Thomas: *Neoplatonismul: Un studiu asupra istoriei elenismului*. Editura Herald, București. 2007.
- ZELLER, Eduard: *Plato and the Older Academy*. Longmans Green and Company, London. 1876.